

Zvuková stavba novořečtiny a její grafický záznam

Abeceda (αλφάβητο)

Novořecká abeceda má 24 znaků totožných s abecedou starořeckou, jež vznikla na základě abeced západosemitských (foinických). Protože se však výslovnost v řečtině v průběhu helénistického a římského období velmi změnila, zatímco pravopis byl konzervativně zachovávan, neodráží dnešní pravopis výslovnost: soustava znaků (grafémů) neodpovídá soustavě hlásek (fonémů).

Tiskací písmo	Obvyklá výslovnost (fonetický přepis API*)	Novořecký název písmene
A α	[a]	άλφα ['alfa]
B β	[v]	βήτα ['vita]
Γ γ	[ɣ], [j]	γάμα ['gamma]
Δ δ	[ð]	δέλτα ['delta]
E ε	[e]	έψιλον ['epsilon]
Z ζ	[z]	ζήτα ['zita]
H η	[i]	ήτα ['ita]
Θ θ	[θ]	θήτα ['theta]
I ι	[i], [j], [ɣ]	ιώτα ['jota]
K κ	[k], [c]	κάπα ['kapa]
Λ λ	[l]	λάμδα ['lamða]
M μ	[m]	μι [mi]
N ν	[n]	νι [ni]
Ξ ξ	[ks]	ξι [ksi]
O ο	[o]	όμικρον ['omikron]
Π π	[p]	πι [pi]
P ρ	[r]	ρο [ro]
Σ σ, ς	[s], [z]	σίγμα ['siɣma]
T τ	[t]	ταυ [taf]
Υ υ	[i]	ύψιλον ['ipsilon]
Φ φ	[f]	φι [fi]
X χ	[x], [ç]	χι [çi]
Ψ ψ	[ps]	ψι [psi]
Ω ω	[o]	oméγα [o'mega]

*Pojem fonetického přepisu API je vysvětlen na následující straně. Další objasnění jednotlivých znaků API uvádíme spolu s následujícím výkladem o výslovnosti řeckých hlásek, stejně tak jako údaje o tom, ve kterých případech se uplatní různé typy výslovnosti téhož grafému.)

Pro zápis některých fonémů existuje řada možností, např. pro foném /o/ dvě: o nebo ω, pro foném /i/ šest: η, ι, υ, ει, οι, υι. Naproti tomu jiné hlásky je možné zapsat jen kombinací grafémů, ne vždy jednoznačnou, např. /b/ pomocí μπ, /u/ pomocí ου apod.

Pro přepis výslovnosti užívá se v odborné lingvistické literatuře tzv. mezinárodní fonetická abeceda (*International Phonetic Alphabet*, zkratka *API*) a je třeba rozlišovat mezi přepisem fonetickým a fonologickým.

a) fonetický přepis (konvenčně uváděný v hranatých závorkách) zaznamenává všechny artikulační a akustické varianty, jimž při výslovnosti různých hláskových skupin jednotlivé hlásky mohou podléhat (tzv. *alofony*), a pokud je přesný, bývá poměrně složitý; z praktických důvodů se proto v následujících přepisech omezuje jen na takové varianty, jejichž nerespektování kultivovaný řecký mluvčí vnímá jako nápadné.

b) fonologický přepis (konvenčně zapisovaný v šikmých závorkách) znamená pouze fonémy, tj. užívá jediného společného grafému pro přepis všech těch variant (*alofonů*), které jsou sice akusticky odlišné, ale neslouží ke změně významu a mluvčí je pociťuje jako různé realizace téže hlásky. Např. v češtině je /n/ vyslovováno zřetelně odlišně před zadopatrovými hláskami /g/, /k/, a to [ŋ] ve slovech jako [ban̩ka], [bran̩ka], ale český mluvčí přesto vnímá tento alofon jako podobu fonému /n/.

Samohlásky (φωνήεντα)

Řečtina má 5 samohláskových fonémů:

	přední (πρόσθια)	střední (κεντρικά)	zadní (οπίσθια)	Zápis samohlásek:
zavřené (άνω)	/i/		/u/	/i/ pomocí ι, υ, υι, η, ει, οι /u/ pomocí ου
středové (μέσα)	/e/		/o/	/e/ pomocí ε, αι /o/ pomocí ο, ω
otevřené (κάτω)		/a/		a/ pomocí α

Výslovnost samohlásek:

Řecké samohlásky se v podstatě neliší od odpovídajících samohlásek českých. Jsou vždy krátké, s výjimkou přízvukovaných (viz dále pravidla o přízvuku).

Z hlediska historického však bývají označovány jako dlouhé ty samohlásky, které se zapisují pomocí η, ω, ου (v klasickém antickém období šlo totiž skutečně o dlouhé samohlásky). Fonémy α, ι, υ mohou být z tohoto historického hlediska krátké i dlouhé (δίχρονα), o a ε jsou však i z historického hlediska vždy krátké. Tato historická délka nebo krátkost samohlásky nemá vliv na dnešní výslovnost, nýbrž jen na postavení přízvuku; ten je v řečtině pohyblivý (např. nom. άνθρωπος, gen. ανθρώπου).

Samohláskové digrafy (δίψηφα φωνήεντα)

Případy, kdy je jediný prostý samohláskový foném zapisován pomocí dvojice grafémů (αι, ει, οι, υι, ου), se nazývají *samohláskové digrafy* (δίψηφα φωνήεντα).

Dvojhlasý (δίφθογγοι)

V řečtině mohou po sobě následovat skupiny samohlásek, které se mohou (ale nemusejí) vyslovovat jednoslabičně. Bývají ne zcela právem označovány jako dvojhlasý (diftongy).

Část z nich se zapisuje odlišnými kombinacemi grafémů, než jaké tvoří digrafy, např. skupiny αι, οι: βόηθα [ˈvo̞iθa], αἰδόνι [aiˈðoni]. V těchto případech, kdy se tyto skupiny vyznačují takovými skupinami grafémů, které slouží běžně jako samohláskové digrafy, užívá se k jejich odlišení dvou pravopisných prostředků:

1. Je-li na první z těchto samohlásek přízvuk, označí se na této samohlásce (zatímco u digrafů se přízvuk vyznačuje na samohlásce druhé, viz dále pravidla o kladení přízvuku), např.: τσάι [ˈt͡sai], ρολόι [roˈloi].

2. Pokud žádná z těchto samohlásek přízvuk nenese, je nutné dvojhlaskovou výslovnost vyznačit pomocí znaku zvaného *trema* (řecky διαλυτικά), např.: χαϊδεύω [xaiˈðevo], προπόθεση [proiˈpoθesi].

Konečně existují případy, označované jako *nepravé diftongy* (καταχρηστικοί δίφθογγοι). Za takové jsou v řecké gramatice pokládány skupiny samohlásek, z nichž první je foném /i/, zapisovaný jakýmkoliv možným způsobem. Ve výslovnosti těchto skupin dochází k tzv. *synizési*, která je popsána dále.

Změny samohlásek (πάθη φωνηέντων)

Rychlý rytmus mluvené řečtiny vede k hláskovým změnám ve výslovnosti uvnitř slov i na jejich rozhraní, které se někdy projevují i v písemné podobě jazyka. Řečtina se vyhýbá styku dvou samohlásek na rozhraní slov (hiát, χασμωδία) i uprostřed slova.

Synizéze (συνίζηση)

V případech tzv. *nepravých diftongů*, tj. tehdy, když po fonému /i/, ať je pravopisně vyjádřen jakkoliv, následuje další samohláska, dochází k jednoslabičné výslovnosti, při níž artikulačně /i/ zcela zaniká a projevuje se měkčením (tzv. palatalizací) předcházejícího konsonantu (pokud jde o tuto palatalizaci, viz dále výklad o výslovnosti souhlásek): εννέα [eˈnea] > εννά [eˈna], παλαιά [paˈleˈa] > παλιά [paˈliˈa], ήλιος [ˈiˌlios].

U slov převzatých z katharevusy (jde o knižní slova označovaná v řečtině λόγιας λέξεις), je však patrná tendence vyslovovat všechny hlásky. Tento výslovnostní rozdíl se u některých slov projevuje skutečně jen ve výslovnosti: např. λόγια [ˈloja] ‘slova’ (obecný výraz) – λόγια [ˈlojia] ‘vzdělaná, knižní’ (knižní výraz). Méně často se tento rozdíl projevuje i v zápise. To nastává buď proto, že s sebou rozdíl v počtu slabik

nese odlišný přízvuk slova, např. δουλειά [ðuˈliˈa] ‘práce’ (obecný výraz) – δουλεία [ðuˈliˈa] ‘otroctví, poroba’ (knižní výraz), nebo proto, že se ve slově objevuje jiný artikulační rozdíl (srov. např. již citované případy εννέα [eˈnea] ‘devět’ (knižní výslovnost) > εννά [eˈna] (obecná výslovnost téhož slova), παλαιά [paˈleˈa] ‘stará’ (knižní výraz, např. Παλαιά Διαθήκη ‘Starý Zákon’) > παλιά [paˈliˈa] (obecný výraz se stejným významem).

Synkopa (συγκοπή)

Rychlou výslovností odpadá samohláska uprostřed slova nebo na rozhraní slova (αποκοπή): περιπατώ > περπατώ, φέρετε > φέρτε, κόψετε > κόψτε, πάρε το > πάρ’ το.

Kontrakce (συναίρεση)

je stažení dvou po sobě uvnitř slova následujících samohlásek v jednu: ακούουν > ακούν, λέ(γ)ετε > λέτε.

Elize (έκθλιψη)

Při styku dvou slov odpadá koncová samohláska prvního slova (obvykle u členu, předložky, částice apod.); v písmu se na místě této samohlásky zapisuje apostrof: τα άλλα > τ’ άλλα, θα ακούσετε > θ’ ακούσετε, σε εμένα > σ’ εμένα.

Afereze (αφαίρεση)

Při styku dvou slov odpadá počáteční samohláska druhého slova (obvykle jde o tvary slovesa είμαι, έχω, έρχομαι apod.); v písmu se na místě této samohlásky zapisuje apostrof: πού είσαι > πού ’σαι, θα έχει > θα ’χει, να έρθει > να ’ρθει.

Při elizi a aferezi se ve výslovnosti obvykle uchovávají otevřené samohlásky, zatímco zavřené se eliminují. Množství samohlásek ve výslovnosti eliminovaných je dáno rychlostí výslovnosti a kultivovaností stylu, např. větu Τι είναι όλα αυτά τα αστεία; ‘Co znamenají všechny tyto vtipy?’ lze podle stylistické úrovně zapsat i Τι ’ναι όλα αυτά τ’ αστεία; nebo také Τι ’ν’ όλ’ αυτά τ’ αστεία;

Souhláska (σύμφωνα)

Řečtina má 20 souhláskových fonémů, jejichž výslovnost se ovšem v některých případech výrazně liší v závislosti na hláskovém okolí. V následující tabulce, uspořádané podle způsobu výslovnosti, je proto spolu se základními fonémy (v šikmých závorkách) zahrnuto i šest nejdůležitějších alofonů, tj. výslovnostních variant (v hranatých závorkách). Kdy a jak se tyto alofony uplatňují, uvádíme dále.

	frikativy (úžínové) τριβόμενα (στιγματικά)		semiokluzivní (polozávěrné) προστριβόμενα		okluzivní (závěrné) κλειστά (εξακολουθητικά)		nazály (nosové) έρρινα	laterály (bokové) πλευρικά	vibranty (kmitavé) παλλόμενα
	neznělé άηχα	znělé ηχηρά	neznělé άηχα	znělé ηχηρά	neznělé άηχα	znělé ηχηρά	znělé ηχηρά	znělé ηχηρά	
labiály (retné) χειλικά	/f/	/v/			/p/	/b/	/m/		
dentály (zubné) οδοντικά	/θ/	/ð/			/t/	/d/	/n/	/l/	/r/
alveoláry φαρνιακά	/s/	/z/	/ʃs/	/ðz/					
palatály (předopatrové) ουρανικά	[ç]	[j]			[c]	[ɟ]	[ɲ]	/ʎ/	
veláry (zadopatrové) υπερωικά	/χ/	/γ/			/k/	/g/	[ŋ]		

Způsob výslovnosti a grafický zápis hlásek

a) labiály

Výslovnost:

stejná jako v češtině;

/m/ je rovněž stejné jako v češtině; v případě, že na něm následuje skupina /i/ + samohláska, měkčí se často do podoby [mɲ] podobně jako č. *město* [ˈmɲɛsto]

Zápis:

/f/ pomocí φ nebo υ; druhý způsob se uplatňuje ve skupinách αυ, ευ, za nimiž následuje neznělá souhláska nebo konec slova; např. φόρος [ˈforos], φίλος [ˈfilos], αυτοκίνητο [aftoˈcinito], ευχαριστία [efxarisˈtia], ταν [taf]

/v/ pomocí β nebo υ; druhý způsob se uplatňuje ve skupinách αυ, ευ, za nimiž následuje samohláska nebo znělá souhláska; např. βέβαιος [ˈveveos], βαρύς [vaˈris], αυλή [aˈvli], εὐάρεστος [eˈvarestos]

/p/ pomocí π; např. παπás [paˈpas], παπούτσι [paˈpuʃi]

/b/ pomocí μπ; např. μπαμπás [baˈbas], καρμπίνα [karaˈbina], σόμπα [ˈsoba] (uprostřed slova se však tato skupina písmen vyslovuje v některých případech jako [mb], např. τεμπέλης [temˈbelis], κουμπί [kumˈbi], a bez znalosti slova nelze o výslovnosti rozhodnout)

/m/ pomocí μ; např. μάνα [ˈmana], μαμούθ [maˈmuθ]

b) dentály

Výslovnost:

/θ/ odpovídá neznělému anglickému *th* ve slovech *three, north*

/ð/ odpovídá znělému anglickému *th* ve slovech *the, brother, father*

/t/ a /d/ má stejnou výslovnost jako v češtině

/n/ má výslovnost stejnou jako v češtině včetně toho, že před hláskami zadopatrovými mění se na zadopatrovou nosovou hlásku [ŋ] (viz dále) stejně jako v č. slovech *banka* [ˈbaŋka], *branka* [ˈbraŋka]; následuje-li bezprostředně za ním skupina /i/ + samohláska, mění se na [ɲ], které přibližně odpovídá českému *ň*.

Zápis:

/θ/ pomocí θ; např. θρόνος [ˈθronos], θέλω [ˈθelo]

/ð/ pomocí δ; např. δρόμος [ˈðromos], δάσκαλος [ˈðaskalos]

/t/ pomocí τ; např. τόνος [ˈtonos], τρόπος [ˈtropos]

/d/ pomocí ντ, např. ντίζελ [ˈdizel], μοντέρνος [moˈdernos] (uprostřed slova se však tato skupina písmen vyslovuje v některých případech jako [nd], např. αντιγράφω [andiˈɣrafo], a bez znalosti slova nelze o výslovnosti rozhodnout)

/n/ pomocí ν; např. ναός [naˈos], νησί [niˈsi]

c) palatály a veláry

Výslovnost:

Základní výslovnost je u těchto hlásek velární, zatímco palatální hlásky jsou měkkými alofonními variantami hlásek velárních v těch případech, kdy za nimi následují přední samohlásky, tj. /i/ nebo /e/.

/ɟ/ je úžínové g, které se v běžně známých jazycích vyskytuje jen ve zvláštních hláskových kombinacích, v češtině např. při rychlé výslovnosti ve spojení typu *to bych dal* [ˈtobirˈdal] (při vyslovování řečtiny čeští mluvčí často nepřesně zaměňují tuto hlásku za [g], [h] nebo vyslovují [gh]);

následuje-li za touto souhláskou přední samohláska, mění se její výslovnost na [j], výslovnostně blízké českému; následuje-li za /ɟ/ skupina /i/ + samohláska, dojde k popsanému měkčení a /i/ výslovnostně zaniká, např. λόγια [ˈloja].

/x/ je výslovnostně blízké č. *ch*, vyslovuje se však hlouběji v hrdle, podobně jako *ch* v něm. *Bach*;

následuje-li po něm přední samohláska, měkčí se na [ç], které se výslovnostně podobá *ch* v něm. *ich* nebo rus. *-xъ* (tento znak API nemá tedy nic společného

s francouzskou hláskou zapisovanou *ç*); následuje-li za /χ/ skupina /i/ + samohláska, dojde k popsanému měkčení a /i/ výslovnostně zaniká, např. χιόνι ['çoni]; tatáž hláska [ç] se ve výslovnosti objevuje všude tam, kde následuje po neznělé závěrové souhlásce skupina /i/ + samohláska, např. μάτια ['matça], ποιος ['pços].

/k/ je shodné s českým;

následuje-li však za ním přední samohláska, měkčí se na [c], což je hláska podobná palatalizovanému ruskému *к*, např. ve spojení *ε ρυκε* [vru'ce] (tento znak API nemá tedy nic společného s českou hláskou zapisovanou *c*); český mluvčí tuto hlásku vnímá podobně jako české *t'*; následuje-li za /k/ skupina /i/ + samohláska, dojde k popsanému měkčení a /i/ výslovnostně zaniká, např. κιάλας ['colas].

/g/ je shodné s českým;

následuje-li však za ním přední samohláska, měkčí se na [j], což je hláska podobná palatalizovanému ruskému *з*, např. ve spojení *ε μοζε* [vno'je]; český mluvčí tuto hlásku vnímá podobně jako české *d'*; následuje-li za /g/ skupina /i/ + samohláska, dojde k popsanému měkčení a /i/ výslovnostně zaniká, např. γκιόνης [jonis].

[ŋ] je zadopatrová nosová hláska, alofon základního zubního /n/ v pozici před zado-patrovou hláskou; vyslovuje se ve stejné pozici i v češtině, např. ve slovech *banka* ['baŋka], *branka* ['braŋka].

[ɲ] je palatální nosová hláska, alofon základního zubního /n/ v pozici před palatální hláskou; je výslovnostně shodné s českým [ɲ], např. ve slovech *nic* [ɲiʦ], *šňupat* [ʃɲupaʦ].

Zápis:

/γ/ i jeho alofon [j] pomocí γ; např. γάτα ['yata], γράφω ['grafɔ]; γείτονας ['jitonas], γέρος ['jeros]; γιαούρτι [ja'urti], γιατρός [ja'tros]

/x/ i jeho alofon [ç] pomocí χ; např. χαμένος [xa'menos], χτυπώ [xti'po], ευχή [efçi], χέρι ['çeri]; χιόνι ['çoni]

/k/ i jeho alofon [c] pomocí κ; např. καρπός [kar'pos], κρύο ['krio], κύριος ['cirios], καιρός [ce'ros], κιάλας ['colas]

/g/ i jeho alofon [j] pomocí γκ; např. γκρεμίζω [gre'mizo], γκρι ['gri], Γιουγκοσλαβία [jugosla'via], γκιόνης [jonis]; uprostřed slova se však tato skupina písmen vyslovuje i jako [ŋg], např. όγκος ['oŋgos], a bez znalosti slova nelze o výslovnosti rozhodnout.

[ŋ] na rozdíl od češtiny se uvnitř slova zapisuje jinak než základní /n/, a to pomocí γ; vznikají tak skupiny písmen: γγ – např. Αγγλία [aŋ'glia], γκ – např. εγκατάλειψη [eŋga'talipsi], γχ – např. αγκιστεία [aŋçi'stia], αγχόνη [aŋ'xoni]; zápis pomocí ν se v řečtině objevuje jen na hranici mezi slovy, tj. v případech, kdy za koncovým -ν následuje slovo začínající na zadopatrovou hlásku, např. τον ξέρω [toŋ'gzero].

[ɲ] se zapisuje stejně jako velární [ŋ] pomocí γ ve skupině γγ – např. άγγελος [aŋɟelos], γκ – např. άνάγκη [a'naŋɟi]; o výslovnosti takto zapisované skupiny konsonantů tedy rozhoduje vokál, který za skupinou následuje; jiným možným způsobem zápisu je νι, např. νιάτα ['ɲata], πανιά [pa'ɲa].

d) sibilanty

Výslovnost:

/s/ a /z/ shodně s češtinou; protože řečtina nemá hlásky zapisované v češtině š a ž (v přepise API jde o [ʃ] a [ʒ]), přejímá cizí slova s těmito hláskami tak, že je mění na /s/ a /z/, např. σοκ [sok] 'šok', ζελέ [ze'le] 'žele'

/ts/ shodně s češtinou, tj. jako české *c*

/d͡z/ je znělá obdoba českého *c*, tedy [dz]

Zápis:

/s/ pomocí σ na začátku a uprostřed slova, pomocí ς na konci slova; např. σοβαρός [sova'ros], στοίχος ['stixos]

/z/ pomocí ζ; např. ζέστη ['zesti], γκριζος ['grizos]

/ts/ pomocí τσ; např. τσάντα ['tsanda], τσάι ['tsai], Τσεχία [tse'çia]

/d͡z/ pomocí τζ; např. τζατζίκι [d͡za'd͡zici], τζαζ [d͡zas], τζάμι [d͡zami]

e) likvidy

Výslovnost:

/r/ stejně jako v češtině

/l/ stejně jako v češtině; pokud následuje skupina /i/ + samohláska, zaniká ve výslovnosti /i/ a dochází k měkčení na [ʎ], které je výslovnostně podobné jako palatalizované ruské -ль ve slovech jako *постель* [pos'ceʎ]

Zápis:

/r/ pomocí ρ; např. ραντάρ [ra'dar], ραδίκι [ra'dici]

/l/ i jeho alofon [ʎ] pomocí λ; např. γλώσσα [ɣlosa], λαλιά [la'ʎa], κιάλια [caʎa]

Způsob výslovnosti a zápis souhláskových skupin

Souhláskové digrafy (δίψηφα σύμφωνα)

Případy, kdy se jediná souhláska zapisuje pomocí dvojice grafémů (μπ, ντ, γκ apod.), se nazývají *souhláskové digrafy* (δίψηφα σύμφωνα).

Dvojkonzonanty (διπλά γράμματα)

Jde o 2 případy, kdy jediný grafém slouží pro záznam sledu dvou fonémů: ψ pro [ps] a ξ pro [ks], např.: ψάρι ['psari], ξύλο ['ksilo]. Následuje-li však v odvozeném slově po předponě εκ- foném /s/, dvojkonzonanta se neužívá: εκστρατεία [ekstra'tia], έκσταση ['ekstasi].

Zdvojené souhlásky (όμοια σύμφωνα) a nehlasné znaky (άφωνα γράμματα)

Sledy grafémů ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ se vyslovují jako příslušné jednoduché souhlásky: αλλαγή [ala'ji], εκκλησία [ekli'sia], παππούς [pa'pus]. Obě souhlásky se v kultivované výslovnosti objevují, pokud se ve složeném slově setkávají na hranici slov: παλλαϊκός [pallai'kos] – παν + λαϊκός. Zdvojenou souhláskou ovšem není γγ [ɣg]: φεγγάρι [feŋ'gari].

Specifickým případem zdvojené souhlásky jsou tzv. *nehlasné znaky*, tj. případy výskytu υ před β a φ (jde vlastně o dvojice -νν-, -ff-), kde ve výslovnosti zaniká υ: Εύβοια ['evia], εύφορος ['eforos].

Hláskové skupiny obecného a knižního jazyka

V lidové novořečtině původně nebyla možná kombinace dvou závěrových hlásek nebo dvou úžinových hlásek vedle sebe a ve slovech, v nichž původně existovaly, se tyto skupiny měnily na sled souhlásky úžinové a závěrové, např.: πτ > φτ, νδ > ντ, χθ > χτ. Dlouhým soužitím lidového jazyka s katharevousou se však v dnešní obecné mluvě tyto kombinace znovu objevují u tzv. knižních slov (λόγιες λέξεις, viz výše u samohlásek), a existují-li v řečtině slova od téhož základu, lišící se v těchto hláskových skupinách, svědčí to o jejich původu z různých stylistických vrstev. Např.:

τα λεφτά 'drobné peníze' – λεπτός 'drobný, jemný'
φτωχός 'chudý' – η πτώχευση 'bankrot, úpadek'
το φτερό 'křídlo' – το περίπτερο 'stánek'

Změny souhlásek (πάθη συμφώνων)

Spodoba znělosti (αφομοίωση και ανομοίωση ηχηρότητας)

Spodoba (asimilace) znělosti je hláskový zákon, podle něhož skupina složená ze souhlásek znělých i neznělých podléhá takové změně, kterou se všechny souhlásky skupiny stanou buď znělými nebo neznělými.

V řečtině je základním pravidlem tzv. *spodoba regresivní* (αφομοίωση ηχηρότητας), tj. znělostní přízvučením předcházející souhlásky souhlásce následující (stejně jako

v češtině, srov. *platba* ['pladba], *odpis* ['otpis]). Tato spodoba se uplatňuje uvnitř slov i přes hranici slov: např. έκζεμα ['egzema], εκδρομή [egdro'mi], έκσταση ['ekstasi], εκτωπότης [ektipo'tis], τους ναύτες [tu'znaftes], τους καυλούς [tuska'vlus].

Opačným směrem probíhá spodoba ve skupině nosových souhlásek (vždy znělých) s následující souhláskou neznělou: dochází ke znělostnímu přízvučením následující souhlásky souhlásce předcházející, tzv. *spodobě progresivní* (ανομοίωση ηχηρότητας): např. έμψυχος ['embzixos], τον ξέρω [toŋ'gzero], πέντε ['pende], εμπόριο [em'borio].

Elize (αποβολή) a vsouvání (ανάπτυξη)

Souhláska γ mezi samohláskami odpadá: τρώω > τρώω, což se označuje jako *elize*, nebo se naopak vsouvá jako znak dvojslabičné výslovnosti: αέρας – αγέρας.

Koncové ν (τελικό ν)

U členů τον, την, έναν a u záporok δεν a μην se zachovává před samohláskami a před závěrovými souhláskami (tj. před κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ), v ostatních případech odpadá. Vždy zůstává u akuzativu osobního zájmena mužského rodu τον, αυτόν, v genitivu plurálu των a u příslovce σαν: τον άνθρωπο, έναν καλό φίλο, των πατέρων, δεν έχω, δεν ξέρω, μην παίρνεις αυτό, ale: το γάμο, το δρόμο, τη βλέπω, δε θέλω, μη βιάζεσαι.

Přízvuk (τόνος)

Výslovnost přízvuku

Přízvuk je dynamický, důrazný. Je výraznější než v češtině, takže artikulačně prodlužuje přízvukovanou samohlásku, ačkoli jinak jsou řecké samohlásky ve výslovnosti vždy krátké. Na rozdíl od češtiny je pohyblivý (může zaujímat ve slově různou polohu) a jeho umístění je důležité pro pochopení významu slova, např. γέρος ['jeros] 'starý', ale γερός [je'ros] 'zdravý'; παίρνω ['perno] 'beru', ale περνώ [pe'rno] 'trávím (čas)'.
Přízvučná může být jedna z posledních tří slabik slova, případně slovo přízvuk mít nemusí. Podle polohy přízvuku se proto rozeznávají následující typy slov: *atona* (άτονα, slova bez vlastního přízvuku, tvoří přízvukovou jednotku s jiným slovem), *oxytona* (οξύτονα, přízvuk na poslední slabice), *paroxytona* (παροξύτονα, přízvuk na předposlední slabice), *proparoxytona* (προπαροξύτονα, přízvuk na třetí slabice od konce). *Atona* (bezpřízvuká slova) se ve větě uplatňují buď jako *proklitika* (προκλιτικά, č. *předklonky*, předcházejí před slovem, které nese přízvuk), nebo *enkliitika* (εγκλιτικά, č. *příklonky*, následují za svým přízvučným slovem).

Vzhledem k tomu, že čeština má vždy hlavní přízvuk na první slabice, je nutno věnovat při nácviu výslovnosti správnému přízvuku značnou pozornost.

Zápis přízvuku

R. 1982 byl starší, tzv. *polytonický pravopis* nahrazen zjednodušeným, tzv. *monotonickým pravopisem*: přízvuk se zapisuje jednotně čárkou (příp. v tisku někdy tečkou) nad samohláskou přízvučné slabiky (οξεία), např.: ά, ώ.

Polytonický pravopis byl převzat z byzantského období a odpovídal historické výslovnosti řečtiny klasické, neměl však žádný význam pro výslovnost novořečtiny. Vedle ostrého přízvuku (οξεία), označovaného čárkou nad samohláskou jedné ze tří posledních slabik (např. ά), existoval ještě průtažný přízvuk (περισπωμένη), označovaný vlnovkou nebo obloučkem nad dlouhou samohláskou poslední nebo předposlední slabiky (např. ω), a těžký přízvuk (βαρεία) nad samohláskou poslední slabiky slova, pokud po něm následovalo ve větě další slovo (např. ο).

Součástí polytonického pravopisu byly kromě přízvukových značek dále tzv. *příděchy* nad první samohláskou slova, jimiž se v historické době vyznačovala přítomnost nebo nepřítomnost zaniklé souhlásky [h] na počátku slova; šlo o znaky: *lenis* (řecky ψιλή, např. ά- se starořeckou výslovností [a-]) a *asper* (řecky δασεία, např. ά- se starořeckou výslovností [ha-]). Ani tyto pravopisné znaky však neměly v novořečtině význam pro výslovnost, a proto byly podle nových pravopisných pravidel zrušeny. Uživatel textů vydaných do r. 1982 (a někdy i později) se ovšem s tímto historickým systémem setká.

Hlavní pravidla pro psaní přízvuku

1. Přízvuk se označuje nad samohláskou přízvučné slabiky; je-li tato samohláska zapsána velkým písmenem, píše se přízvuk před ním: Άννα.

2. Je-li tato samohláska zapsána pomocí *samohláskového digrafu*, nebo jedná-li se o spojení αυ [av] [af], ευ [ev] [ef], přízvuk se píše nad druhou částí těchto spojení: Αιγαίο [e'jeo], είναι [i'ne], αύριο ['avrio].

3. Pokud se dvojicemi grafémů, které slouží jako digrafy, zapisuje sled dvou samohlásek, užívá se k odlišení od digrafů dvou pravopisných prostředků.

a) Je-li na první z těchto samohlásek přízvuk, odliší se tato skupina od digrafu vyznačením přízvuku na první samohlásce, např.: τσάι [t'sai], ρολόι [ro'loi].

b) Pokud žádná z těchto samohlásek přízvuk nese, je nutné dvojháskovou výslovnost vyznačit pomocí *trematu*, např.: χαϊδεύω [χai'devo], προϋπόθεση [pro'pothesi], včetně případů, kdy je v této skupině souhlásek přízvuk na druhé z nich: φαί [fa'i].

4. U jednoslabičných slov se přízvuk neoznačuje, kromě tázacích příslovcí πού, πώς 'kde, jak', bez rozdílu, zda uvádějí přímou či závislou otázku. Bez přízvuku se

που, πώς píše, mají-li význam zájmena nebo spojky. Přízvuk se rovněž píše nad spojkou ή 'nebo', aby se odlišila od členu ženského rodu η.

5. Bezpřízvučné (atona) jsou slabé tvary osobních zájmen μου, σου, του, της, τον, την, το, μας, σας, τους, které mohou mít dvojí význam. Ve funkci přivlastňovací jsou enklitika: ο πατέρας μου 'můj otec'. Jako náhrada dativu osobních zájmen stojí obvykle před přízvučným slovesem, a jedná se tedy o proklitika: μου είπε 'mi řekl'. Mohlo-li by dojít k záměně označují se přízvukem ty tvary, které mají význam zájmen osobních: ο πατέρας μου είπε 'otec mi řekl'.

6. Následuje-li po proparoxytonu enklitikon, např. přivlastňovací zájmeno, přijímá přízvuk i poslední slabika předcházejícího slova: ο πρόεδρος 'předseda', ο πρόεδρος μας 'naš předseda'.

7. Následují-li po dvojslabičném rozkazovacím způsobu dvě enklitika, přijímá první z nich přízvuk: δώσε μου το 'dej mi to', φέρτε μας τους 'přineste nám je'.

Interpunkce (σημεία στίξης)

Od českého úzu se nápadně odlišuje otazník (ερωτηματικό) v podobě; a středník, který se označuje tečkou nahoře (άνω τελεία – ·). Poněkud odlišně jsou psány i uvozovky (εισαγωγικά), jejichž základní podoba je « », zatímco typ v českých textech nejběžnější se užívá jen v případech, kdy je v rámci přímé řeči nutno uvést znovu uvozovky.

Názvy pro ostatní diakritická znaménka jsou: τελεία 'tečka', κόμμα 'čárka', θαυμαστικό 'vykřičník', διπλή τελεία (příp. άνω κάτω τελεία) 'dvojtečka', παρένθεση 'závorka, závorky', παύλα 'pomlčka'.

Odlišnosti od českých pravidel se objevují u některých vedlejších vět (např. účelových, vztažných, obsahových), které se ne vždy oddělují čárkou. Bude o tom pojednáno při výkladu o interpunkci (viz str. 409 – 410).

Cvičení výslovnosti

Samohlásky

/a/	αλαλία, αλλά, άμα, αμάν, αμάρακος, Άννα, σαν, σας, σάλα, ανανάς
/e/	a) εν, ένωση, ένατος, ένεση, ένοπλος, μένω, εμένα b) αίμα, Αίμος, μαινάδα, μαία, λαιμά, ναι
/o/	a) Λονδίνο, λοταρία, λόχος, μόνος, ομότροπος b) λώρος, λωτός, μωρός, μώμος, θολώνω, ζώο, ζωολόγος
/u/	αλλού, ούλο, ουδός, ουρανός, ουδέ, ουρά, ουσία
/i/	a) ιδιος, ιδρύω, ιδικός, ιδέα b) ειδικός, είδωλο, εικόνα, κλειδί c) ήβη, ήδη, ηδονή, ηχηρός, τηλεφώνημα d) οικία, οικονομία, οίνος, κοινή, κοινοποίηση, ποιήμα, ποιητής e) ύαινα, ύβρις, υγεία, βαρύς, ύλη, υποθήκη, ύμνος, ηδύς f) υιοθετώ, υιοθεσία

Diftongy

- a) άντε, άηχος, νεράιδα, νεραϊδόπαιδο, μαϊμού, βόηθα, κοροϊδεύω, ρόιδο
b) neprané παιδιά, ποιοι, βαθιά, καράβια, πιάνω, παιδιών, σιαγόνα, σίαλο, πιάτο, φιάλη, φιάσκο, μισρός, μοιάζω

Souhlásky

labiály

- /f/ a) φίλος, φαίνομαι, φανάρι, φως, φέτος, φτάνω, φθόγγος, Φλεβάρης, φόρεμα, κωφός
b) αύθις, αυξάνω, Αυστραλία, αυστηρός, αυτός, αυτοψία, εύθετος, εύθυμος, ευθύς, ευχή, εύκολος, ευπορώ, ευτύχημα, εύφλεκτος, ευχείριστος, Δευτέρα, εύζωνας
- /v/ a) βάρβαρος, βάλλω, Βαλκάνια, Βαρβάρα, βαρέλα, βιβλίο
b) αυλαία, αυλακωτός, αυλή, αυλός, αυριανός, Αύγουστος, αυγό, παύω, ευδαιμονία, ευδοκία, εύελπις, ευεργεσία, ευλόγημα, ευμαθής, ευνόητος, εύρημα, εύρος, ευώδης
- /p/ a) πάγος, πάθος, παιδί, πάλη, πόλη, πόδι, πηδώ, πλάκα, πορτοκάλι, παππούς, πόρος, πόρτα
b) skurína [ps] ψάρι, ψαλίδα, έκοψα, ψέμα, ψηλός, ψιλός, ψόγος, ψυχή, ψονίζω, ψωμί
- /b/ a) μπαμπάς, μπανάνα, μπάνιο, μπακάλης, μπάλος, ταμπού
b) skurína [mb] αμπέλι, κουμπί, λάμπα, κολύμπι, ταμπούρι, κουμπάρος, συμπάθεια, συμπέθερος; ale [mp]: σύμπτωση
- /m/ μα, μαθητής, μαζί, μάλαμα, μέλι, μέλλω, μέρος, μητέρα, μίμηση, μνημείο, μολύβι, μούμια, μώμος

dentály

- /θ/ θα, θάλαμος, θάλασσα, θάλλω, θέατρο, θεός, μαθητής, μάθημα
- /ð/ δάδα, δακτυλίδι, Δανία, δύο, δάσος, δείπνο, δήμος, δύση, δώδεκα
- /t/ τάγμα, ταινία, ταξίδι, τελεία, τελετή, τηγάνι, τόλμη, τομάτα, τόξο, τόπι, τραπέζι, τώρα
- /d/ a) νταντά, ντολμάς, ντόπιος, ντομάτα, ντουινιάς, ντους, ντροπή, ντύνω
b) skurína [nd] πέντε, πάντα, αντίσταση, ανταποκρίνομαι; ale [nt]: αντένα, αντίκα, νταντέλα
- /n/ νάνος, νερό, νέος, νέφος, νόμος, νομός, νουνός, νωρίς

veláry a palatály

- /x/ a) χαλί, χαλκός, χόρτο, χούφτα, χρέος, χρήμα, χωρίζω, χώρος, χωριό
b) alofon [ç] χέρι, χαιρετώ, χαιρόμαι, χειμώνας, χειλος, χίλιοι, χιόνι, χοίρος, χυμός
- /ɣ/ a) γάλα, γαλάζιος, γαλαρία, Γαλλία, γάντι, γαρίφαλο
b) alofon [j] γέλως, γέλιο, γεμάτος, γιατί, γίγας, γίδα, γη, γύρω, γύφτος, γυαλιά, γυλιός, γιός, γιουβαρλάκια, γιουβέτσι
- /k/ a) κακός, καθарός, κάθε, καθέδρα
b) alofon [c] καιρός, και, κείμενο, κέντρο, κίνηση, κοινός, κοίμηση
c) ve skuríně [ks] ξανά, ξανθός, ξένος, ξημερώνει, ξηρός, ξινός, ξύλο, ξωτικός, έξω
- /g/ a) γκαζ, γκαράζ, γκαλόπ, γκρεμίζω, γκρι, γκριζος
b) skurína [ŋg] αγκώνας, συγκεντρώνω; ale [ŋk]: φράγκο, φραγκοκρατία
c) alofon [ʒ] γκέκας, γκέμι, γκιαούρης, γκιόνης, γκιουβέτσι, γκι
- alofon [ŋ] a) φθόγγος, βόγγος, άγχος, αγχόνη, ελεγκτής, Αγκιάλος; ale [ŋg]: συγγράφω; συγγνώμη
b) alofon [ɲ] νιάτα, νιαουρίζω, πανιά; αγκίστρι, αγκύλη, Άγκυρα, εγκαίνια, αγγείο, συγγένεια

sibilanty

- /s/ σάκκος, σαλάτα, σεντόνι, σηκώνω, σημαίνω, Σιλεσία, σιτάρι, σκιά, Σκόπια, Ισραήλ, προσράπτω, προσπάθεια
- /z/ a) ζακέτα, ζαμπόνι, ζέστη, ζωή, ζήτω, ζερβός
b) σνομπισμός, Σμύρνη, σμήνος, σμίξιμο, σγουρός, σβήνω, σβέλτος, προσμμένο
- /t͡s/ τσάντα, τσαρίνα, τσαρουχάς, τσεκ, τσεκούρι, τσέπη, τσιγάρο, τσιγγάνος, τσιμέντο, τσίπουρο, τσουχτερός, έτσι
- /d͡z/ τζαζ, τζάκι, τζάμι, τζαμί, τζάμπα, τζελατίνα, τζίπ, τζίτζικας, μπογιατζής, τζίρος, τζιριτζάντζουλες

likvidy

- /l/ a) λαός, άλαλος, λέω, λήμμα, λίνος, λόγος, λύκος
b) alofon [ɮ] λιανίζω, λαλιά
- /r/ ράβω, ράγα, ραδίκι, ράχη, ράκος, κορίτσι, κόρος, Κορώνη, ρίζα, ρους, Ρώμη